

УДК 021:[130.2+124.5]

Ірина Коханова,старший викладач кафедри книгознавства та фондознавства ХДАК,
кандидат педагогічних наук

Бібліотека як засіб спадкоємності культурного надбання

Аналізуються взаємозв'язки та пріоритети між матеріальною і духовною культурою. Наголошується на необхідності збереження національного репертуару книги як частини духовної культури українського народу. Використовується аксіологічне поняття "цінність", що дає змогу розглядати бібліотечні фонди України, українську документальну спадщину як цінності українського суспільства, як ядро національної культури, як джерело інтелектуального розвитку держави. Визначається поняття "культурна спадщина" як сукупність засобів спадкоємності, висвітлюються рівні їхнього функціонування.

Ключові слова: бібліотека, документальна спадщина, національний репертуар книги.

Нині питання ціннісного ставлення до об'єктів соціальної реальності стають вкрай актуальними. Дедалі частіше фахівцями у галузі філософії, культурології, соціології [1; 2; 4; 5; 7—10; 12] застосовується аксіологічний підхід, який уможливує розгляд процесів документальної комунікації як соціальний феномен.

Інформація, зафіксована в документах, сприяє динамічному розвитку суспільства. Завдяки їй від покоління до покоління передаються наукові знання, соціальний досвід, моделі поведінки тощо. Упродовж історії людства ціннісні орієнтації виникали внаслідок потреби позабіологічної спрямованості діяльності та поведінки людей, а також нагромадження досвіду, який не міг закріплюватись генетично. Його необхідно було передавати від покоління до покоління, оскільки збільшення варіативності людської діяльності вимагало від індивіда не автоматично-інстинктивного, а самостійного, вільного вибору способів досягнення обраної ним мети. Уся подальша історія людства свідчить про те, що регулятивне значення цінностей тим більше, чим вище рівень духовності як суспільства в цілому, так і кожної окремої людини [5, с. 191].

У сучасних умовах, у ході трансформаційних процесів, що відбуваються в незалежній Україні, важливим є з'ясування взаємозв'язків і пріоритетів між матеріальною та духовною культурою. Якщо під матеріальною культурою розуміти досягнення, що показують рівень оволодіння людиною силами природи, то духовну культуру можна тлумачити як досягнення, що показують рівень і глибину пізнання природи та суспільства, широту набутого світогляду, втілення у суспільне життя прогресивних ідей і позитивних знань.

При обґрунтуванні необхідності зберігання бібліотечних фондів на традиційних носіях в умовах інформатизації суспільства та бурхливого розвитку інформаційних технологій використання аксіологічного та соціокультурного підходів дало змогу дослідити питання матеріальних і духовних цінностей та духовної культури. В основі аксіологічного [1; 4; 5; 10; 11] та соціокультурного підходів [3; 7] за основу цінності або ідеального беруться об'єктивовані результати людської діяльності. З позицій соціокультурного підходу "...ідеальне у "чистому вигляді" виявляється і фіксується лише в історично усталених формах духовної культури, у соціально значущих формах свого вираження — у продуктах людської культури: в мові, книгах, витворах мистецтва.

Ідеальне як продукт культури має винятково соціальну природу" [3, с. 234, 235, 256, 269].

Аксіологічний підхід, оперуючи своїм визначальним поняттям "цінність", дає можливість розглядати бібліотечні фонди України, українську документальну спадщину як цінності українського суспільства, як ядро національної культури, яка зберігає єдність нації, держави, суспільства, джерело інтелектуального розвитку українського народу. Нерозвиненість ціннісної свідомості громадян є однією з головних ознак кризи культури та самого суспільства [1, с. 65, 66], що в сучасних умовах України, коли постійно відбуваються кризові ситуації в політиці та економіці, просто неприпустимо.

Отже, важливо, що в українському суспільстві виникла усвідомлена необхідність збереження документального спадку як складової духовної культури, розуміння духовності як стрижня будь-якого суспільства. На основі ціннісних орієнтацій, що є домінуючими у суспільстві, можна сформулювати їхню прогностичну функцію. Вона полягає в тому, що майбутнє суспільства вже наперед визначається саме формуванням ієрархії цінностей. І якщо у суспільстві переважа надається цінностям матеріальним, а духовна культура занепадає — таке суспільство через свою бездуховність не матиме перспектив розвитку.

Досліджуючи проблему розвитку духовної культури, необхідно визначитися з поняттям "культурна спадщина". Під нею розуміють "своєрідну сукупність засобів спадкоємності, що сприяють безпосередньому долученню людини до надбань культури, нагромаджених протягом усього існування людства; а засоби спадкоємності, в свою чергу, — як такі, що охоплюють певним способом "матеріалізований" процес спадкоємності, своєрідну його "живу тканину" [12, с. 196].

С. Чукут, автор монографії "Генеза духовної культури", пропонує виділяти два рівні функціонування засобів спадкоємності, завдяки яким можлива безпосередня участь кожної конкретної людини у процесах опрідметування та розпредметування культури:

- первинні та вторинні — щодо їхнього творця;
- гуманітарні та технічні — щодо їхнього споживача.

Під первинними розуміються засоби, які безпосередньо є продуктом творчості особистості чи творчої еліти (творчої меншості), несуть на собі відбиток її оригінальності, неповторності та є проявом її внутрішнього світу. Носієм

цих засобів є неформальна спадкоємність, а їхнім творцем — творча меншість.

Похідні від первинних, вторинні засоби спадкоємності виявляються через опосередкування державою спілкування між людиною (споживачем) та творінням (первинним засобом). Їх носієм є формальна спадкоємність, яка, використовуючи первинні засоби спадкоємності, намагається досягнути своїх цілей. Вона об'єднує ці засоби, вибирає серед них необхідні їй для формування тих чи інших цінностей.

Вторинні засоби спадкоємності — це різноманітні інститути (державні, політичні, соціальні): музеї, бібліотеки, системи освіти, культури, релігії тощо, тобто ті, що розраховані на масовий вплив.

Гуманітарні засоби поєднують як первинні, так і вторинні засоби спадкоємності. Вони звернені до особистості, їм притаманна первинна — вихідна діалогічність. Технічні засоби спадкоємності виникають під впливом і в результаті сучасних інформаційних процесів. Вони не несуть у собі вихідної особистісної спрямованості, їм байдужий окремий споживач, для них характерна масова доступність використання. Технічні засоби спадкоємності не мають відбитку авторської неповторності, унікальності. Вони створені безпосередньо для передавання інформації, легшого засвоєння первинних засобів спадкоємності, тобто з їхньою допомогою прискорюється опрацювання потоку інформації (знань), створюється умовне спілкування з творами мистецтва та усією культурною спадщиною на відстані у разі відокремленості споживача від них [12, с. 198, 199].

Особливу роль, як і раніше, відіграватиме у найближчому майбутньому такий важливий вторинний засіб спадкоємності, як бібліотека — бібліотечно-бібліографічний, культурно-просвітницький, науково-допоміжний соціальний інститут. Вона забезпечує акумуляцію та загальнодоступність документально-інформаційних ресурсів, які містять та зберігають знання, набуті у процесі розвитку людства, сприяють піднесенню інтелектуального та культурного потенціалу суспільства.

Найважливіша мета книгозбірні полягає, передусім, у збереженні нагромадженого знання та подальшому збиранні інформації. Варто зазначити, що у нинішньому столітті основним завданням бібліотек буде не лише використання їх як сховищ, всеохопних банків інформації, а й забезпечення ними вичерпного доступу до знань та швидке надання потрібної інформації.

Говорячи про документальний спадок та книжкову культуру, можна стверджувати, що жодна людина не може засвоїти увесь неосяжний книжковий спадок і "привласнити собі" опредмечені в ньому цінності. Їй постійно доводиться вибирати з практично безмежного обсягу культурної спадщини певні пам'ятки на свій розсуд, з власних міркувань, відповідно до своїх інформаційних запитів та потреб, максимально вільних від диктату батьків, учителів, церковників, політиків. Культура нагромаджує свої цінності, виносячи їх за межі сучасної кожного покоління соціальної системи у сховище загальнолюдського досвіду і, тим самим, надаючи можливість кожному новому поколінню і кожному окремому індивіду "привласнювати собі" ту чи іншу частку цього духовного багатства [5, с. 179].

Таким чином, найважливішим завданням бібліотек у майбутньому може стати не подання інформації, а її вибір. Намагання збирати усе підряд не лише неможливе, а й практично малокорисне, тому, насамперед, постає завдання відбору всього цінного у вигляді книг, дискет, аудіокасет, дисків тощо.

Список використаної літератури

1. *Выжлецов Г. П.* Аксиология культуры / Г. П. Выжлецов. — СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1996. — 152 с.
2. *Гуревич П. С.* Философия культуры: пособие для студентов гуманитар. вузов / П. С. Гуревич. — 2-е изд. — М. : Аспект Пресс, 1995. — 288 с.
3. *Ильенков Э. В.* Философия и культура / Э. В. Ильенков. — М. : Политиздат, 1991. — 464 с.
4. *Кавалеров А. А.* Цінність у соціокультурній трансформації / А. А. Кавалеров. — Одеса : Астропринт, 2001. — 221 с.
5. *Каган М. С.* Философская теория ценности / М. С. Каган. — СПб. : Петрополис, 1997. — 206 с.
6. *Коган В. З.* Теория информационного взаимодействия : философ.-социолог. очерки / В. З. Коган. — Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1991. — 302 с.
7. *Ларцев В. С.* Социокультурный генезис личности : социолог.-филос. анализ / В. С. Ларцев. — К. : Принт-Экспресс, 2002. — 360 с.
8. *Марчук М. Г.* Ціннісні потенції знання / М. Г. Марчук. — Чернівці : Рута, 2001. — 320 с.
9. *Соколов А. В.* Ценностные ориентации постсоветского студенчества / А. В. Соколов, И. О. Щербакова // Социс. — 2003. — № 1. — С. 115—124.
10. *Стрижко В. А.* Философское аксиологическое знание в условиях глобализации / В. А. Стрижко // Экономика розвитку. — 2002. — № 2. — С. 39—42.
11. *Чачко А. С.* Базовые ценности и трансформация современной библиотеки / А. С. Чачко // Библиотековед. — 2000. — № 4. — С. 26—31.
12. *Чукут С. А.* Генеза духовной культуры: (управлінський вимір) : монографія / С. А. Чукут. — К. : Вид-во УАДУ, 1999. — 256 с.

Анализируются взаимосвязи и приоритеты между материальной и духовной культурой. Подчеркивается необходимость сохранения национального репертуара книги как части духовной культуры украинского народа. Используется аксиологическое понятие "ценность", что позволяет рассматривать библиотечные фонды Украины, украинское документальное наследие как ценности украинского общества, как ядро национальной культуры, как источник интеллектуального развития государства. Определяется понятие "культурное наследие" как совокупность средств преемственности, освещаются уровни их функционирования.

The relationships and priorities between the material and spiritual culture are analyzed in the paper. The need to preserve the national repertoire of books as part of the spiritual culture of the Ukrainian people is outlined. The axiological concept of "value" is used that allows us to consider the library collections in Ukraine, the Ukrainian documentary heritage as a value of Ukrainian society, core of national culture, source of intellectual development of the state. The notion of "cultural heritage" is defined as a set of continuity, functional levels thereof are described.

Матеріал надійшов у редакцію 14 травня 2010 року